ELSEVIER

Available online at www.sciencedirect.com

ScienceDirect

journal homepage: <http://www.elsevier.com/locate/kontakt>

Original research article

Užívání návykových látek a gamblerství u slovenských imigrantů v České republice

Use of addictive substances and gambling among Slovak immigrants in the Czech Republic

Alena Kajanová *

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, České Budějovice, Česká republika

INFORMACE O ČLÁNKU

Received: 2015-02-11

Received in revised form:
2015-06-30

Accepted: 2015-09-24

Published online: 2015-11-20

Keywords:

Addictive substances

Alcohol

Nicotine addiction

Gambling

Slovak immigrants

ABSTRACT

The article is focused on addictive substance abuse and gambling, and its relationship to the subjective perception of health and basic socio-demographic variables among Slovak immigrants living in the Czech Republic. The Slovak minority is the second largest ethnic minority in the Czech Republic, but surveys concerning this area are lacking. Foreign surveys in the field of addictive substance abuse point to the differences between immigrant populations and the populations in their home countries. The research was carried out using a self-questionnaire in the immigrants' native language. 184 Slovak immigrants completed the questionnaire, and they were living in seven selected regions of the Czech Republic for different periods of time. The data were statistically analyzed by the SPSS programme. In all areas surveyed, the results pointed to some differences between immigrants and the Slovak population. There were more smokers among immigrants, and daily smokers outnumbered occasional ones. No link between smoking and employment was proved. Also no link between gender and alcohol consumption was proved. In terms of the subjective state of health assessment, occasional smokers felt themselves to be the most comfortable. No statistically significant relationship between the subjective perception of health and passive smoking, alcohol consumption or playing slot machines was proved.

S O U H R N

Klíčová slova:

návykové látky

alkohol

nikotinismus

gamblerství

slovenští imigranti

Článek je zaměřený na popis abúzu návykových látek a gamblerství a jejich souvislost se subjektivním vnímáním zdraví a základními sociodemografickými proměnnými u slovenských imigrantů žijících v České republice. Slovenská minorita představuje druhou nejpočetnější národnostní minoritu v České republice, absentují však studie v dané oblasti. Zahraniční studie upozorňují na odlišnosti mezi imigrantskými populacemi a populacemi v mateřských zemích v oblasti užívání návykových látek. Výzkum byl realizován technikou vlastního dotazníku v mateřském jazyce u souboru 184 slovenských imigrantů žijících různou dobu v sedmi vybraných krajích České republiky. Data byla statisticky vyhodnocena v programu SPSS. Výsledky poukázaly

* **Korespondenční autor:** Doc. PhDr. Alena Kajanová, Ph.D., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce, Emy Destinové 46, 370 05 České Budějovice, Česká republika; e-mail: kajanova@zsf.jcu.cz
<http://dx.doi.org/10.1016/j.kontakt.2015.09.004>

na určité odlišnosti imigrantů oproti slovenské populaci, a to ve všech zkoumaných oblastech. Počet kuřáků imigrantů byl vyšší a převládali denní kuřáci nad příležitostnými. Nebyla prokázána souvislost mezi kouřením a zaměstnaností. Rovněž nebyla prokázána souvislost mezi genderem a konzumací alkoholu. Z hlediska subjektivního hodnocení zdravotního stavu se cítí nejlépe příležitostní kuřáci. Nebyl prokázán statisticky významný vztah mezi subjektivním vnímáním zdraví a pasivním kouřením, stejně jako konzumací alkoholu či hraním hracích automatů.

© 2015 Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.
Published by Elsevier Sp. z o. o. All rights reserved.

Úvod

Ve svém článku se zabývám tématem kouření, konzumace alkoholu a ilegálních drog a gamblerství u slovenských imigrantů v České republice. Článek je dílčím výstupem z projektu „Sociální determinanty a jejich vliv na zdraví imigrantů žijících v České republice“ (ident. číslo: LD 13044). Byl financován MŠMT v rámci projektu COST (Cooperation on Scientific and Technical Research). Doba řešení projektu: 2013–2015. Hlavní řešitelka: doc. Mgr. et Mgr. Jitka Vacíková, Ph.D. Imigrantem míníme osobu, cizince, přicházejícího do země (v tomto případě České republiky) za účelem pobytu dlouhodobějšího charakteru.

Cílem článku je jednak popsat frekvence abúzu návykových látek a gamblerství u cílového souboru a dále pak jeho souvislost se základními sociodemografickými proměnnými, kam řadím pohlaví, věk, vzdělání a zaměstnanost. Součástí je rovněž souvislost se subjektivním hodnocením zdravotního stavu. Slovenští imigranti, ač představují po Ukrajincích druhou nejpočetnější národnostní minoritu v České republice, nejsou předmětem zájmu mnoha výzkumných studií. Důvodem může být mj. i asimilace této minority, což může u majority vyvolávat dojem, že se vlastně nejedná o jakkoli odlišnou skupinu. Zneviditelnování skupiny však vede k nedostatku informací o ní a znesnadňuje případné intervence v této oblasti. Zajímavé informace by mohla přinést komparace údajů o užívání návykových látek u slovenských občanů na území Slovenska a slovenských imigrantů.

Teoretická východiska

V rámci teoretických východisek bych se ráda věnovala jednak základním informacím o slovenských imigrantech v České republice a dále pak užívání návykových látek a hře na hracích automatech u slovenských občanů.

Slovenští migranti přicházeli na území České republiky historicky v několika migračních vlnách. První se vztahovala k osidlování česko-německého pohraničí v letech 1945–1947, následovaly vlny, které byly za minulého režimu motivovány především pracovní migrací do průmyslových oblastí Ostravska a severočeské uhelné oblasti. Na česko-slovenské hranici byla migrace podmíněna bezprostředním sousedstvím. Již v době minulého režimu několik desítek tisíc Slováků každodenně dojíždělo za prací do Čech. Po sametové revoluci dále opouštěli Slovensko z politických důvodů vysokoškoláci, politici či umělci. V současné době jsou Slováci geograficky rozptýleni po celém území

České republiky. Jejich postavení je specifické a souvisí se společnou historií nejen v rámci československého státu. Určité výhody spočívaly v možnostech získávání občanství a dále pak v legislativních podmínkách zjednodušujících proces získání povolení k pobytu a práci a také možnost přechodu hranic na občanské průkazy ještě před vstupem republiky do Evropské unie. Specifické postavení Slováků potvrzuje rovněž vysoký počet smíšených česko-slovenských manželství, která jsou ukazatelem dobrých mezietnických vztahů s českou majoritou [1]. Slováci představují minoritu, která je českým obyvatelstvem nejvíce oblíbená a akceptovaná [2].

K 31. 12. 2013 žilo na území České republiky 90 948 Slováků [3].

Prevalenci abúzu nikotinu na Slovensku uvádí report WHO [4]. Občasnými konzumenty je 29 % obyvatel, 23 % je konzumenty denními. Prevalence je výrazně vyšší u dospívajících a také u mužů oproti ženám. Mravčík a Kiššová [5] uvádějí průměrnou spotřebu 1 403 cigaret na jednoho obyvatele Slovenska.

Spotřeba alkoholu se na Slovensku pohybuje okolo 13 l na osobu/rok a tento stav je více méně setrvalý od roku 1961. Pravidelní konzumenti představují 28,6 % populace a 43,4 % populace uživatelů alkoholu. I v tomto případě převyšují muži nad ženami, kde u žen se jedná o 16,8 %, kdežto u mužů o 41,3 %. Nejčastěji užívaným alkoholem jsou destiláty (46 %), následuje pivo (30 %) a víno (18 %) [6].

Prevalence problémových uživatelů drog na Slovensku dosahovala v roce 2005 asi 18 500 osob, z toho bylo asi 18 000 nitrožilních uživatelů, 10 400 uživatelů opiátů a 8 100 uživatelů pervitinu [5].

Metodika a charakteristika souboru

V rámci kvantitativního výzkumu byl použit vlastní dotazník v kombinaci s několika standardizovanými subčástmi tam, kde je bylo možné využít (ty však nejsou předmětem předkládaného článku). V oblasti užívání návykových látek a patologického hráčství se jednalo o uzavřené otázky, s výjimkou otázky na zkušenost s ilegálními drogami, kde měl respondent možnost vypsát konkrétní drogu. Celkem bylo v této oblasti položeno šest otázek. Komparační otázka v oblasti subjektivního hodnocení zdraví byla položena na třístupňové Likertově škále. Dotazník byl cílovému souboru distribuován prostřednictvím gatekeeperů z různých oblastí (sociální služby, zaměstnavatelé, studující). Tito byli zvoleni na základě dostupnosti. Výzkumný soubor předsta-

vovalo 184 slovenských imigrantů, z toho 84 mužů a 100 žen. Jednalo se o kvótní výběr, který vycházel ze zadání projektu. Respondenti byli vybráni z následujících krajů: Praha, Středočeský, Jihočeský, Plzeňský, Ústecký, Jihomoravský a Moravskoslezský kraj. Z hlediska pobytu se jednalo nejčastěji o trvalé pobyty (52 %), následovaly pobyty dlouhodobé (13 %) a přechodné (11 %). Tomu odpovídala i délka pobytu v České republice, 25 % respondentů uvedlo pobyt nad 15 let. Soubor vykazoval vysokou míru vzdělanosti, 44 % uvedlo vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání, 37 % středoškolské s maturitou, 16 % vyučení (středoškolské bez maturity) a 4 % základní. Z hlediska rodinného stavu bylo 39 % respondentů ženatých, 35 % svobodných, 12 % rozvedených, 10 % žilo v kohabitaci a 4 % byly vdovy/vdovci. Na trhu práce se nejčastěji jednalo o zaměstnance na plný (55 %) či částečný (5 %) úvazek, OSVČ tvořily 9 %, studující 15 % a 6 % bylo nezaměstnaných. Manuální práci vykonávalo 31 %, 35 % práci intelektuální a 33 % kombinaci obojího.

Data byla statisticky zpracována v programu SPSS. Článek pracuje s již rekategorizovanými daty.

Výsledky

Na otázku *Jak se zdravotně cítíte?* odpověděla většina respondentů (54,9 %) dobře a pouhá necelá dvě procenta zvolila variantu špatně (tab. 1).

Tabulka 1 – Subjektivní pocit zdraví

	Četnost	%
špatně	3	1,6
uspokojivě (průměrně)	75	38,9
dobře	106	54,9
celkem	184	95,3

Co se týče abúzu nikotinu (tab. 2), soubor zahrnoval většinu nekuřáků, mezi kuřáky pak mírně převládali kuřáci denní nad příležitostnými. Statisticky významně převyšovali muži nad ženami ($p < 0,001$, chí-kvadrát test).

Tabulka 2 – Kuřáctví dle pohlaví

Pohlaví	Kouříte?			
	ne	příležitostně	ano	celkem
žena	76	13	11	100
muž	39	19	23	81
celkem	115	32	34	181

V komparaci se zaměstnaností (tab. 3) nebyl zachycen žádný statisticky významný vztah (sig. = 0,135, chí-kvadrát test).

V případě proměnné věk nebyla s kuřáctvím zachycena žádná statistická souvislost (sig. = 0,552, ANOVA). Signifikantní vztah byl zachycen v případě kouření v souvislos-

Tabulka 3 – Kuřáctví dle zaměstnanosti

Zaměstnanost	Kouříte?			
	ne	příležitostně	ano	celkem
zaměstnaný	76	17	26	119
mimo pracovní činnost	39	15	8	62
celkem	115	32	34	181

Pozn.: kategorie „mimo pracovní činnost“ zahrnuje kromě nezaměstnaných rovněž důchodce, studující a ženy na mateřské a rodičovské dovolené.

ti se vzděláním (sig. = 0,005, Kruskal-Wallisův test), kdy se nejvíce kuřáků objevovalo mezi osobami se základním vzděláním, dále pak mezi vysokoškoláky a nejméně bylo mezi osobami se středoškolským vzděláním.

Kruskal-Wallisův test ukázal signifikantní vztah mezi kuřáctvím a subjektivním pocitem zdraví (sig. = 0,042), kdy statisticky častěji uváděli dobrý pocit zdraví příležitostní kuřáci oproti denním kuřákům a nekuřákům.

Co se týče **pasivního kouření** (otázka *Pobýváte v prostředí, kde je cigaretový kouř?*), byl zaznamenán signifikantní vztah v souvislosti s pohlavím (sig. = 0,001, Kruskal-Wallisův test), kde muži pobývali v zakouřeném prostředí statisticky významně častěji než ženy. V souvislosti s věkem nebyl zaznamenán signifikantní vztah (sig. = 0,379) a stejně tak se neprokázala souvislost se vzděláním (sig. = 0,066) a zaměstnaností (sig. = 0,228). Pobyt v zakouřeném prostředí nijak nesouvisel ani se subjektivním vnímáním zdravotního stavu (sig. = 0,578).

U **spotřeby alkoholu** nebyla prokázána signifikantní souvislost s žádnou z testovaných proměnných (věk – sig. = 0,165, pohlaví – sig. = 0,159, vzdělání – sig. = 0,319, zaměstnanost – sig. = 0,308). Nebyla identifikována korelace mezi spotřebou alkoholu a tím, jak se respondent zdravotně cítí (sig. = 0,837).

Respondentů jsme se dotazovali rovněž na zkušenost s ilegálními drogami. Zde naprostá většina (tj. 94,1 %) odpověděla, že ilegální drogu doposud nevyzkoušela. Devět respondentů (tj. 4,8 %) vyzkoušelo jednorázově a dva respondenti (1,1 %) uvedli, že drogy užívají pravidelně (tab. 4).

Tabulka 4 – Užívání ilegálních drog

	Četnost	%
ne	175	94,1
ano, jednorázově	9	4,8
ano, pravidelně	2	1,1
celkem	186	100

V otázce **gamblerství** byl prokázán signifikantní vztah s pohlavím ($p < 0,001$, Kruskal-Wallisův test), kdy signifikantně častěji oproti ženám hrají automaty muži. Dále byla zachycena korelace mezi hraním automatů a vzděláním (sig. = 0,017, Spearmanovo ρ = -0,179). Naopak žádnou

signifikantní roli zde nehrál věk (sig. = 0,464) ani zaměstnanost (sig. = 0,652). Rovněž se neprokázala korelace mezi hraním automatů a subjektivním pocitem zdraví (sig. = 0,083).

Diskuse

Výsledky prokázaly v některých ohledech shody se slovenskou populací a v některých ohledech naopak odlišnosti. Prevalence kouření byla u výzkumného souboru zhruba dvojnásobně vyšší než u slovenské populace. Opačný byl trend kouření denně a příležitostně – u výzkumného souboru mírně převládali denní kuřáci nad příležitostnými, zatímco populační výzkumy ukazují opačnou tendenci. Ačkoli se dostupná literatura shoduje na tom, že osoby z nižších socioekonomických vrstev kouří významně častěji než osoby z vrstev vyšších [7], a potvrzují to i výzkumy na Slovensku [8], v rámci mého výzkumného souboru se taková souvislost neobjevila. Ve srovnání s populačními studiemi obyvatel Slovenska byly v oblasti kouření zachyceny stejné genderové trendy. Že muži kouří více než ženy, je celosvětový trend a souvislost je pravděpodobně s kulturně zakořeněnými genderovými rolemi [9]. Podobně je tomu u alkoholu. Muži konzumují alkohol nejen častěji než ženy, konzumují ho rovněž ve větších dávkách a jsou častěji závislími [10]. U mého souboru však tato souvislost prokázána nebyla.

Baluja et al. [11] zjistili, že imigranti z různých zemí jsou méně často kuřáky než v případě obyvatel populace původní země, přičemž počty souvisejí ještě s migrační vlnou. Starší imigranti kouří častěji oproti mladším. K podobným výsledkům dospěli např. Lopez-Gonzales et al. [12], kteří se zabývali chováním ve vztahu ke zdraví u imigrantů v USA. Rozdíly v tomto případě byly výraznější u žen než u mužů. Absentují studie podobného zaměření u imigrantů v rámci evropských zemí. V mém případě data ukázala opačnou tendenci.

Zajímavé výsledky přinesly souvislosti mezi subjektivním hodnocením zdravotního stavu a užíváním návykových látek. V případě kuřáctví se zdravotně nejlépe cítili respondenti, kteří byli příležitostnými kuřáky (oproti nekuřákům a denním kuřákům). Souvislost lze hledat v abúzu nikotinu jako copingové strategii [13]. Ani v jednom z dalších případů (alkohol, gamblerství) však nebyla souvislost mezi zdravotním stavem a návykovou látkou/chováním prokázána. Populační studie přitom upozorňují na to, že uživatelé alkoholu hodnotí své duševní i tělesné zdraví jako spíše špatné nebo velmi špatné [14].

Závěr

Realizovaný výzkum užívání návykových látek u slovenských imigrantů v České republice poukázal na odlišnosti u imigrantů oproti neimigrující slovenské populaci v oblasti frekvence užívání návykových látek, ale také v sociodemografických charakteristikách, kde se neprokázaly některé tendence, které jsou u cílové populace typické. Výsledky samozřejmě mohou být ovlivněny specifiky skladby popu-

lace migrantů, ale výběr vzorku byl v mém případě zaměřen tak, aby k tomuto zkreslení nedocházelo.

Velké množství zahraničních studií poukazuje na rozdíly v abúzu návykových látek u migrujících a nemigrujících skupin s ohledem na různé sociodemografické proměnné [15, 16]. Považuji proto za vhodné se tématem dále zabývat a zaměřit se především na proměnné, které mohou výše uvedené rozdíly ovlivňovat. Článek by mohl ukázat – ve formě pilotní studie – trendy v této oblasti a fakt, že ačkoli Slováci patří mezi zcela asimilovanou cizineckou populaci, nelze je v různých programech opomíjet.

Konflikt zájmů

Autorka prohlašuje, že se není vědoma žádného konfliktu zájmu týkajícího se uvedeného příspěvku.

LITERATURA

- [1] Ezzedine-Lukšíková P. Slováci v ČR. Socioweb; 2005. [online] [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=197&lst=103>
- [2] Märzová H, Pfliegerová N, Mikoláš M, Tvrďá P, Machová M, Tůmová T. Etnické stereotypy. Socioweb; 2010. [online] [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=351&lst=113>
- [3] ČSÚ. Cizinci podle státního občanství. ČSÚ; 2013. [online] [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=OBY5092PU_OK&&kapitola_id=743
- [4] WHO Report on the Global Tobacco Epidemic. Country profile Slovakia. WHO; 2013. [online] [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: http://www.who.int/tobacco/surveillance/policy/country_profile/en/
- [5] Mravčík V, Kiššová L. Prevalenčný odhad problémových uživatelů drog na Slovensku. Alkoholizmus a drogové závislosti. Protialkoholický obzor 2006;41:259–72.
- [6] WHO. Alcohol consumption: levels and patterns. WHO; 2014. [online] [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: <http://www.who.int/countries/svk/en/>
- [7] Lewis PC, Harrell JS, Bradley C, Deng S. Cigarette use in adolescents: The Cardiovascular Health in Children and Youth Study. Res Nurs Health 2001;24:27–37.
- [8] Ginter E, Hulanská K. Social determinant of Health in Slovakia. Bratisl lek listy 2007;108:477–9.
- [9] Van Gundy K, Schieman S, Kelley MS, Rebellon CJ. Gender role orientations and alcohol use among Moscow and Toronto adults. Soc Sci Med 2005;61:2317–30.
- [10] Sebens R, Orosova O, Mikolajczyk R, van Dijk JP. Selected sociodemographic factors and related differences in patterns of alcohol use among university students in Slovakia. BMC Public Health 2011;11(1):849.
- [11] Baluja KF, Park J, Myers D. Inclusion of Immigrant Status in Smoking Prevalence Statistics. American Journal of Public Health 2003;93(4):642–6.
- [12] Lopez-Gonzales L, Aravena VC, Hummer RA. Immigrant Acculturation, Gender and Health Behavior: A Research Note. Social Forces 2005;84:581–93.

-
- [13] Patterson AL, Gritzner S, Resnick MP, Dobscha SK, Turk DC, Morasco BJ. Smoking Cigarettes as a Coping Strategy for Chronic Pain Is Associated With Greater Pain Intensity and Poorer Pain-Related Function. *The Journal of Pain* 2012; 13(3):285–92.
- [14] Sovinová H, Csémy L. Subjektivní zdraví, nemocnost a spotřeba zdravotní péče u rizikového, škodlivého a problémového pití alkoholu. *Časopis lékařů českých* 2011;150:394–7.
- [15] Salgado de Snyder VN et al. Pathways to mental health services among inhabitants of a Mexican village. *Health & Social Work* 1998;23(4):249–61.
- [16] Zanchetta MS, Poureslami IM. Health Literacy Within the Reality of Immigrants' Culture and Language. *Canadian Journal of Public Health* 2006;97(2):26–30.